

به نام خدا

درآمدی بر

بهره‌گیری از میراث شیعی در گفتگوهای میان مذهبی

تتظیم: دکتز مسعود فکری

پاییز ۱۴۰۴

۱- مقدمه:

میراث غنی شیعه که حاصل نقش آموزه‌ای و هدایتگری پیامبر امامان و اهل بیت علیهم السلام است سرمایه‌ای ارزشمند برای شکل‌گیری منظومه عقیدتی اخلاقی و عملی شیعیان بلکه مسلمانان محسوب می‌شود. عالمان مسلمان شیعه در حفظ و حراست این میراث، پالایش و صورت‌بندی‌های گوناگون و زنده نگه داشتن آن به عنوان پشتوانه اصلی حفاظت از چهارچوب مذهب و مبانی آن نقش برجسته‌ای داشته‌اند و آنچه امروز در اختیار ماست مبتنی بر دو رکن اساسی است: نخست در مبدا پیدایش نقش بی‌نظیر امامان در بیان و تبیین این معارف در طول ۲۵۰ سال از رحلت پیامبر تا غیبت صغری و تربیت شاگردان این مکتب بوده است. و رکن دوم آن عالمان شیعی با تنوع حوزه‌های تخصصی‌شان بوده که علاوه بر انتقال همراه با دقت این معارف به شکل بین‌نسلی به شرح و توضیح آن نیز پرداخته‌اند و با این تلاش‌ها از محو و تحریف شدن آن که خواسته بسیاری از معاندان این مکتب بوده است، جلوگیری نموده‌اند.

بر این اساس در مقایسه با دیگر مذاهب اسلامی پژوهشگران و مبلغان شیعی دست پرتری از این محتوا برای عرصه به جامعه مسلمانان دارند.

۲- اهداف استفاده از میراث شیعی

استفاده از میراث شیعی و این میراث می‌تواند در زمینه‌های زیر مورد استفاده قرار گیرد:

الف- معرفی مذهب شیعه

متأسفانه بسیاری از مسلمانان در گذشته و حتی در روزگار کنونی که ابزارهای اطلاع‌رسانی بسیار گسترده شده و امکان دستیابی به این معارف به سادگی امکان‌پذیر است شناخت دقیق و درستی از مبانی و اصول تشیع و سیر تاریخی شکل‌گیری آن نداشته‌اند و همین باعث دאوری‌های ناصوابی در باب آن می‌شودز این معارف می‌تواند به تبیین هویت تشیع کمک شایانی نماید.

ب- غنابخشی به فرهنگ اسلامی

بی‌گمان محتوای عالی و ممتاز و بی‌نظیری که در آموزه‌های اهل بیت علیهم السلام گنجانده شده می‌تواند به کار زندگی امروزی و زیست فرهنگی و تربیتی مسلمانان یاری رساند. به عنوان نمونه دعاها و مناجات

های امامان شیعه که در مقایسه با دیگر مذاهب اسلامی در اوج مضامین خود تقویت پیوند انسان با خدا را شکل می‌دهد گنجینه ای است که می‌تواند به ارتقاء فرهنگ دینی مسلمانان در بعد فردی و اجتماعی کمک شایانی نماید.

ج- رفع سوء تفاهم‌ها و تقویت همگرایی

از طریق این میراث شیعی می‌توان مقاصد امامان را در تقویت وحدت و همگرایی مسلمانان و نه ایجاد تنش میان مذهبی پی گرفت. امامان در عین حالی که اصول و مبانی خود را ترویج می‌کردند اما درصدد تخریب و ویران کردن باورهای دیگران هرچند خطاپذیر، نبوده‌اند و این در سخنان و گفتارها و مناجات‌های ایشان کاملاً مشهود بوده و قابل نمایاندن به دیگران نیز می‌باشد.

د- دفع شبهات

برخورد گزینشی با برخی آثار امامان در موارد فراوان به ایجاد شبهه می‌انجامد و اگر این سخنان به طور کامل و در بافت به هم پیوسته آثار ایشان دیده شود در موارد فراوانی این شبهات خود به خود برطرف خواهد شد. مثلاً دعای امام سجاد برای درود بر یاران پیامبر (ص) که در صحیفه سجادیه آمده است می‌تواند شبهه مخالفت شیعیان با صحابه و مرتد دانستن ایشان را به کلی برطرف کند.

۳- دسته‌بندی میراث شیعی

آنچه توسط اهل بیت علیهم السلام که شامل پیامبر، حضرت زهرا و امامان دوازده گانه شیعه علیهم السلام به عنوان میراث شیعی فراهم آمده است در چهار فصل اصلی دسته بندی میشود:

الف- سخنان و گفتارها

ب- رفتارها (سیره عملی)

ج- دعاها و نیایش‌ها

د- زیارت‌ها

دسته نخست مجموعه ای است که از آن تعبیر به احادیث و روایات می‌کنیم که گاهی راویان عین الفاظ و کلمات ادا شده توسط آن بزرگواران را نقل کرده‌اند و گاهی نیز فحوا و محتوای سخن آنان را در قالب الفاظ خود گزارش نموده‌اند. هرچند درجه اعتبار و صحت هر دو دسته که از آن تعبیر به احادیث و روایات

می‌کنیم بر اساس پیوستگی سند، نقد اعتبار شخصیتی راویان و سازگاری آن با متن مقدس قرآن و شاخص های دیگری که در علم الحديث، درایة الحديث، رجال و مانند آن تعریف شده است، متفاوت می‌باشد .

با وجود اینکه این مجموعه خود سرمایه ارزشمندی برای بازنمایی فرهنگ تشیع است اما به جهت گستردگی و لزوم تخصص در انتخاب نمونه‌های متناسب با گفتگوهای میان مذهبی کمتر می‌توان به آنها استناد کرد به ویژه اینکه رقیب غالباً اعتمادی به این منابع شیعی ندارد. اما در میان مجموعه سخنان اهلبیت (ع) بهره گیری از منبع برجسته ای مانند نهج البلاغه به دلایل بسیاری ضروریست.

۴- وجوه بایستگی استفاده از نهج البلاغه

- پرداختن به موضوعات گوناگون سیاسی اجتماعی فرهنگی عقیدتی و تربیتی و.....
- عینی بودن بسیاری از موضوعات نهج البلاغه به جهت عهده‌داری مسئولیت مدیریت کلان جامعه توسط امام (ع) یعنی صرفاً آموزه‌هایی نظری نبوده بلکه راه‌حلهایی برای واقعیت جامعه همه زمانی مسلمانان است.
- عمومیت بسیاری از مباحث برای همه مسلمانان و مقید نبودن بسیاری از موضوعات آن به مذهب شیعه
- غنای محتوایی برجسته این کتاب که آشنایان با ادبیات فاخر عربی را تحت تاثیر قرار می‌دهد.

۵- موضوعات قابل استفاده از نهج البلاغه

هر چند تمامی معارف گنجانده شده در این کتاب که به همت سید رضی از فراوان سخنان و گفتارهای امام علی علیه السلام جمع آوری و گزینش شده گنجینه ای ارزشمند و قابل استفاده است، اما به عنوان نمونه به محورهای اشاره می‌شود که لازم است برای به خاطر سپاری و دریافت محتوای آن خطبه ها، نامه ها یا کلمات قصار پیشنهادی در آن زمینه حتماً مطالعه و مرور شود.

۱- خداشناسی و توحید خطبه ۱- ۲- ۶۵- ۹۱

۲- پیامبرشناسی خطبه ۱۹۲ و خطبه ۱۶۰

۳- اصول تربیتی و انسان سازی نامه ۳۱

۴- اصول حکمرانی و مدیریت نامه ۵۳

۵- توصیه‌های عمومی (وصیت) نامه ۲۳

۶- مردم شناسی عمومی کلمه ۱۴۷

۷- تحلیل جامعه بعد از پیامبر خطبه ۳

۸- تاکید بر وحدت جامعه خطبه ۵ و ۷۴

۹- مشورت دهی به خلفا خطبه ۱۴۶

۱۰- ساده زیستی و الگو بودن امام نامه ۴۵

در این زمینه شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید به عنوان شرحی که توسط عالمی سنی مذهب بر این کتاب نوشته است بسیار قابل استناد و استفاده است.

همچنین کتاب الدلیل علی موضوعات نهج البلاغه نوشته آقای علی انصاریان نیز می تواند به صورت موضوعی برای یافتن مطالبی متناسب با نیاز مخاطب ما را یاری نماید.

ب- رفتارها

کتاب های بسیاری در خصوص سیره عملی اهل بیت (ع) نگاشته شده همچون ارشاد شیخ مفید، امالی صدوق و..... و دیگر کتاب های تاریخی نگاشته شده در دوره های نخستین اسلامی که اکنون موضوع کار ما نیست.

۶- دعاها و نیایش ها

از جمله مهمترین گنجینه های تربیتی، اخلاقی، معنوی و اجتماعی اهل بیت علیهم السلام آموزه هایی است که در قالب دعا به پیروان خود آموزش داده اند و به جهت اینکه در دیگر مذاهب اسلامی. چنین آثار پر ارزش با این گستردگی کمتر یافت می شود معرفی آن به دیگر مسلمانان و آشناسازی آنان با مضامین آن بسیار سودمند است. این دعاها دارای سه ویژگی هستند:

۱- حساسیت های مذهبی و مقیدسازی مذهبی را ندارند.

۲- با روح و جان مخاطب خود ارتباط برقرار می کنند که تاثیر ماندگارتری دارد.

۳- برای همه عصرها و نسل ها به ویژه انسان تشنه معنویت امروز به کار می آید.

در این خصوص به دو نمونه قابل استفاده اشاره می کنیم:

- صحیفه سجادیه

این مجموعه ۵۴ دعاست که در زمینه‌های گوناگون آموزه‌های معارفی نابی را در قالب مناجات و راز و نیاز با خداوند به مخاطبان خود با انشاء و بیان حضرت علی بن الحسین امام زین العابدین سید الساجدین (ع) ارائه می‌کند. تجربه تبلیغی نشان داده که این کتاب مقبولیت بایسته‌ای در میان مسلمانان دیگر مذاهب دارد.

۷- موضوعات قابل استفاده از صحیفه سجادیه

اگرچه موضوعات متنوعی در صحیفه سجادیه همچون نهج البلاغه قابل استفاده و طرح در گفتگوهای مذهبی است اما به عنوان نمونه به چند محور اساسی در دعا‌های آن اشاره می‌کنیم که حتما لازم است دعا‌های مشخص شده دیده و مرور شود:

۱- خداپرستی و خداشناسی دعای اول

۲- درود بر پیامبر (ص) دعای دوم

۳- خاندان پیامبر دعای چهارم

۴- تکریم یاران پیامبر دعای پنجم

۵- توجه به اصول اخلاقی و تربیتی دعای بیستم

۶- رفتار با پدر و مادر دعای بیست و دوم

۷- فرزند پروری دعای بیست و سوم

۸- توجه به نیروهای نظامی و اجتماعی دعای بیست و پنجم

علاوه بر مرور و باز خوانی دعا‌های یادشده می‌توان به کتاب *الدلیل الی موضوعات الصحیفه السجادیه* از محمد حسین مظفر مراجعه کرد.

۸- دیگر ادعیه

علاوه بر صحیفه سجاده دعاهاى کوتاه و بلند دیگرى در مجموعه‌هاى حدیثی و روایى ما از امامان نقل شده که در اوقات، مناسبت‌ها و مکان‌هاى مختلف خوانده شده و هدف آن ارتقا سطح معارف شیعیان و تربیت و پرورش اخلاقى آنان و توجه به نقش اجتماعى شان بوده است.

هر چند مجموعه این دعاها فراوان است اما مهمترین آنها عبارتند از:

۱- دعای کمیل

۲- دعای صباح

۳- دعای ابوحمزه ثمالی

۴- دعای جوشن کبیر

۵- مناجات شعبانیه

۶- مناجات حضرت امیر(ع) در مسجد کوفه

علت انتخاب این دعاها مفاهیم اعتقادى و اخلاقى و تربیتى عمیق و بدون جهت گیرى مذهبى در آنهاست نقل بخش هاى از آن به ویژه در موقعیت هاى معنوى برای مخاطبان معنویت گرا جذابیت زیادى دارد. نکته حائز توجه اینکه دعای توسل هر چند در عرف دیگر مسلمانان شیوه متداول و رایجى نیست اما به جهت اینکه مى‌توان در تک تک عبارات آن تمرکز بر جنبه واسطه بودن امامان و نه مستقل بودن در توسل به آنان را یافت بدینسان که ابتدای هر جمله با خطاب به خداوند : اللهم انى اسئلك و خاتمه آن با اشفع لنا عند الله صورت مى‌گیرد که مبدا و منتهای آن مظهر توحید خداوند است، که مى‌تواند تصویر درستی از توسل در مکتب تشیع را نمایان سازد.

۹- زیارات

از جمله مجموعه هاى معارفى که در صدد تحکیم رابطه میان مسلمانان با الگوهاى دینى به ویژه اهل بیت علیهم السلام است متونى است که به عنوان زیارتنامه در فرهنگ شیعى شناخته مى‌شود. هرچند درجه اعتبار و صحت آنها از مطالب پیش گفته کمتر است اما به جهت اینکه در بسپاری از آنها معارف ناب شیعى همچون توحید، نبوت، امام شناسی، انسان شناسی و توسل و مانند آن تبیین و باز تعریف مى‌شود مى‌تواند برای مخاطبان شناخت مناسبی را فراهم آورد.

۱۰- مهمترین زیارت ها و موضوعات قابل استفاده از آن

در انتخاب دعاها باید دو نکته اعتبار و صحت صدور آن از معصومین علیهم السلام و نیز در بر نداشتن عبارات حساسیت آفرین توجه کرد بر این اساس زیارات زیر قابل طرح در مباحث میان مذهبی است:

۱- زیارت امین الله (به ویژه فقره دوم آن که مناجات با خداست و نشان می دهد امامان حتی در مقام ارادت ورزی شیعیان به خود توجه به خداوند را برجسته می کرده اند)

۲- زیارت عاشورا (به جز بخش لعن آن)

۳- زیارت پیامبر و ائمه بقیع (از کامل الزیارات ابن قولویه)

۴- زیارت اربعین

اگرچه زیارات یاد شده در اغلب کتب ادعیه و زیارات قدیم و جدید آمده است اما به جهت دقت در

اعتبار سنجی سند و صحت متن، کتاب «*منهاج الحیة فی الادعیه و الزیارات عن اهل بیت الهداة*» تألیف

آیت الله محمد هادی یوسفی غروی توصیه می شود.

والسلام